

‘Il parle tout simplement le français’

Een merkwaardig pleidooi van Guido Gezelle voor het Frans

PIET COUTTENIER

Guido Gezelle's remarkable plea in favour of the French language

The case study deals with an article of 1885 by the well-known Flemish poet and philologist Guido Gezelle in *Le Muséon*, a scientific review for oriental studies of the University of Louvain edited by Charles de Harlez. The article by Gezelle functions as an introduction to the activities of a group of Flemish philologists around the journal *Loquela* which was published from 1880 on. Gezelle however takes a particular position as he argues that the linguistic situation of the Flemish is rather favourable: in informal contacts he can rely on his dialect idiom. For formal social situations and higher cultural or intellectual communication Gezelle rejects the Dutch standard language and prefers the French language. This much debated standpoint reveals surprisingly the real high status of French as lingua franca in the intellectual and scientific world in Belgium and Flanders during the long 19th century.

In 1885 publiceerde Guido Gezelle een Frans taalkundig artikel in het internationale wetenschappelijke tijdschrift voor Oosterse studies van de Universiteit te Leuven, *Le Muséon*.¹ De tekst is in de Gezellestudie vooral vanuit de invalshoek van de geschiedenis van de Vlaamse Beweging benaderd en geëvalueerd, waarbij ook, naar oude gewoonte, de persoon van de Gezelle betrokken werd.² Wij bekijken het geval ook vanuit een andere optiek, namelijk die van de context van de internationale filologie, de wetenschapsbeoefening in België tijdens de negentiende eeuw en de voertaal die daarbij werd gebruikt.

Le Muséon

Wat deed Gezelle met een artikel in een Franstalig Leuvense wetenschappelijk tijdschrift voor oriëntalistiek? En wat is het karakter en de context van dit tijdschrift?

Hoewel het instituut oriëntalistiek aan de Universiteit Leuven pas in 1936 werd opgericht, had de universiteit al een lange traditie van onderwijs in de

1 G. Gezelle, 'Etudes de philologie néerlandaise. Les Flaminguistes', *Le Muséon. Revue internationale* 4 (1885), 114-116. Met dank aan Hans Vandevoorde voor enkele kritische opmerkingen.

2 J. Boets, 'Gezelle, de "Flaminguist"', *Spiegel der Letteren* 13 (1970-1971), 174-188.

Oosterse talen die zelfs teruggaat tot de zestiende eeuw. Na de heroprichting van de universiteit in 1834 telde de instelling, gestimuleerd door een interesse van de katholieke kerk van de negentiende eeuw voor het christelijke Oosten, op dat gebied een aantal professoren met wereldfaam. Zo doceerde de bekende theoloog en bijbelvertaler Joannes Beelen de Semitische talen. Na hem volgden Forget, Hebbelynck en Van Hoonacker voor respectievelijk het Arabisch, het Koptisch en het Hebreeuws. Binnen de faculteit Letteren en Wijsbegeerte waren Félix Nève, professor Sanskriet, en Charles de Harlez pioniers in het vak. Nève (1816-1893) verbreedde het domein naar het Verre Oosten en De Harlez naar de indianistiek en de sinologie. Charles de Harlez de Deulin (1832-1899), een Luikse priester van adellijke afkomst, specialiseerde zich in het Oud-Iraans, de taal van de Avesta, het heilige boek van de volgelingen van Zarathoestra, en na 1880 in de taal, literatuur en religie van China.³ De kamergeleerde bouwde een internationaal netwerk op – getuige daarvan is het prestigieuze Festschrift dat in 1896 door collega's van over de wereld aan hem werd aangeboden naar aanleiding van zijn 25-jarig professoraat⁴ – en richtte op basis daarvan in 1881 het kwaliteitstijdschrift *Le Muséon* op, een uitgave van de Société des Lettres et des Sciences te Leuven en L'Athénée Oriental te Parijs. Uitgever was Peeters te Leuven – nog steeds een uitgeverij die op het gebied van de oriëntalistiek internationaal aan de top staat – in co-editie met uitgeverijen in Leipzig, Aken en Bombay; dat alles om maar een idee te geven van de *envergure* van het tijdschrift.

Uiteraard was de voertaal van het tijdschrift het Frans. Ook de Katholieke Universiteit Leuven volgde in de negentiende eeuw de culturele oriëntatie van de nieuwe natiestaat België: enkel een wereldtaal als het Frans kon de taal worden van de geleerde natie en de universiteit. Het Frans was zonder meer de enige mogelijkheid voor wetenschappers in België om een internationaal forum te bereiken, vergelijkbaar met de houding die wetenschappers momenteel in zowat alle domeinen aannemen tegenover het Engels. Nederlands was aan de universiteit van Leuven enkel in gebruik in één enkel college (Nederlandse letterkunde door Jan-Baptist David) en vanaf 1836 in de vergaderingen van het literair-culturele studentengenootschap Met Tijd en Vlijt. Pas in 1930 werd de Leuvense universiteit tweetalig. In 1968 werd de universiteit gesplitst in een Nederlandstalige KU Leuven en een Franstalige Université Catholique de Louvain (UCL), die verhuisde naar het Waalse landsgedeelte (Louvain-la-Neuve nabij Ottignies).

De internationale oriëntatie van het tijdschrift is overigens zeer opvallend. Er is interesse voor kleine talen (Baskisch, Nederlands), maar telkens vanuit

3 A. Hebbelynck, *Eloge funèbre de Monseigneur Ch. De Harlez de Deulin, professeur à l'Université catholique, prononcé en la salle des promotions après le service funèbre célébré en l'église de St-Pierre le 11 Novembre 1899* (Leuven 1899); W. Vande Walle en P. Servais (red.), *Orientalia. Oosterse studies en bibliotheken te Leuven en Louvain-la-Neuve* (Leuven 2001) 53-61 en *Leuven in books/Books in Leuven. The Oldest University of the Low Countries and its Library* (Leuven 1999) 124.

4 *Mélanges Charles de Harlez. Recueil de travaux d'érudition offert à Mgr. Charles de Harlez à l'occasion du vingt-cinquième anniversaire de son professorat à l'Université de Louvain 1871-1896* (Leiden 1896).

een transnationaal perspectief. Zo lezen we in een van de eerste jaargangen een artikel van de Leuvense professor Pieter Alberdingk-Thijm⁵ – de jongere broer van de meer bekende letterkundige Jozef – over de Vlaamse (Middelneerlandse) literatuur, maar dan wel niet om het originele en nationale karakter ervan te benadrukken, maar de manier waarop die schatplichtig is aan omringende literaturen.⁶ Die oriëntatie op het buitenland is tekenend voor een nieuwe mentaliteit aan de Leuvense universiteit in het laatste kwart van de negentiende eeuw. De Harlez wordt daarbij voor de humane wetenschappen algemeen beschouwd als de tegenhanger van de chemicus Louis Henry (1834-1913) en de bioloog Jean-Baptiste Carnoy (1843-1913), die aan de Leuvense universiteit, naar Duits model, de aandacht verschoven van het (beroeps)onderwijs naar het wetenschappelijk onderzoek in gespecialiseerde laboratoria, practica en instituten.⁷ De nieuwe geest manifesteerde zich binnen de humane wetenschappen ook in de oprichting van het Hoger Instituut voor Wijsbegeerte (1888) waarin de theologie de confrontatie aanging met de Duitse moderne historische methode. In diezelfde lijn werkte ook de medicus Gustaaf Verriest (1843-1918), afkomstig van Deerlijk en broer van de bekende literator Hugo Verriest, oud-leerling van het kleinseminarie te Roeselare. Gustaaf Verriest trof er de 'mythische leraar' Gezelle⁸ over wie hij memorabele getuigenissen zou afleggen. Na zijn studie geneeskunde te Leuven voltooide hij zijn opleiding in Oostenrijk, Frankrijk en vooral Duitsland (bij de bekende arts Rudolf Virchow) en in 1880 werd hij hoogleraar inwendige geneeskunde te Leuven.⁹ Hij introduceerde er, naar het model van de Duitse universiteiten, experimentele methoden in klinische analyses. Hij verwierf ook bekendheid met zijn wetenschappelijk pathografisch onderzoek van genialiteit aan de hand van experimenteel hersenonderzoek van grote schrijvers. Ook de hersenen van het in 1899 overleden 'genie' Guido Gezelle zou hij conform de toenmalige positivistische neurologische inzichten aan een klinisch onderzoek onderwerpen en de resultaten ervan voorstellen op het vijfde Vlaams natuur- en geneeskundig congres van 1901.¹⁰

5 M. de Schepper, *Nederlandse letteren in de Leuvense Universiteitsbibliotheek. Catalogus van de tentoonstelling in de Universiteitsbibliotheek 31 augustus-4 september 1982* (Leuven 1982) 161.

6 P. Alberdingk-Thijm, 'Le caractère international de l'ancienne littérature flamande', *Le Muséon. Revue internationale* 3 (1884) 144-149 en 452-463.

7 R. Halleux, J. Vandersmissen, A. Despy-Meyer en G. Vanpaemel, *Geschiedenis van de wetenschappen in België 1815-2000*. Deel 1 (Brussel 2001) 73 en 78, en *De Universiteit te Leuven 1425-1985* (Leuven/Tielt 1988) 315-320.

8 P. Couttenier, 'De mythische leraar Gezelle', *Knack* (19 januari 2011), 44-46.

9 A. Lemaire, 'M. le Professeur Gustave Verriest', *Annuaire de l'Université Catholique de Louvain 1915-1919* (Leuven 1924) 501-510.

10 G. Verriest, 'Over Guido Gezelle', *Handelingen van het vijfde Vlaamsch Natuur- en Geneeskundig Congres* (Brugge 1901) 211-219. Voor de wetenschapshistorische context, zie: R. de Bont, "'Onbeschaamde geleerden hebben zijn naaktheid betast'. Genialiteit, waanzin en degeneratie omstreeks 1900', in: J. Tollebeek, G. Vanpaemel en K. Wils (red.), *Degeneratie in België 1860-1940. Een geschiedenis van ideeën en praktijken* (Leuven 2003) 121-158, vooral 128-130.

Les Flaminguistes

Verriest trad op als tussenpersoon tussen zijn Leuvense collega De Harlez en Gezelle. Via hem krijgt Gezelle al in februari 1882 de vraag van de geïnteresseerde hoofdredacteur van *Le Muséon* naar een bijdrage over zijn taalkundig dialectonderzoek. Gezelle meldt het nieuws meteen vol trots en met enthousiasme aan zijn Friese vriend Johan Winkler. En uit zijn brief van maart 1882 blijkt dat De Harlez hem een artikel heeft gevraagd over ‘la science flaminguiste’ – de benaming is gesmeed door De Harlez – ofwel de wetenschappelijke studie van de Vlaamse volkstaal, een discipline die analoog is aan en (in principe) op dezelfde hoogte staat als de Assyriologie, de Egyptologie, de Amerikanistiek etcetera. De studie van de West-Vlaamse taalliefhebbers wordt door geleerden in Leuven blijkbaar, zij het wellicht aanbevolen door Verriest, ernstig genomen. Aanleiding vormt de publicatie van het nieuwe filologische tijdschrift voor dialectlexicografie *Loquela* waarmee Gezelle in mei 1881 van start was gegaan. Het was ‘een blad voor eigenvlaamsche taalliefhebberij en voor eigenvlaamsche taalgeleerdheid’ waarmee Gezelle c.s. wilden aantonen dat in Vlaanderen wel degelijk de filologie en de taalkunde werden beoefend.¹¹ Gustaaf Verriest was sympathisant van het initiatief. Hij staat overigens, met zijn titel van ‘Hoogleeraar te Leuven’, bovenaan het lijstje met namen die het prospectus ondertekenden (samen met Karel de Gheldere, Lodewijk De Bo en Gezelle). In een brief van 1 maart 1882 vertrouwt Verriest zijn oud-leraar toe dat de waardering van De Harlez voor *Loquela* ook wel gemengd is met een zekere argwaan ten opzichte van het in zijn ogen regionalistisch karakter van het tijdschrift: ‘Hij schijnt mij toch half benauwd dat het artikel al te banaal W[est-] V[laamsch] zou kunnen zijn.’¹² Verriest heeft zijn vrees zoveel mogelijk weggenomen: ‘k Heb hem gerustgesteld dat wat ge schrijven zult langs alle kanten in algemeene kennissen zal grijpen en vastzitten, want ’t is van ’t zelfs te verstaan dat ge voor de 5-6 abonnementen van Vlaanderen niet en spreekt maar voor het vreemd geleerd volk dat noch Vlaamsch noch de wetenschap dervan kent.’ Vermoedelijk heeft Gezelle niet lang daarna een eerste artikel geschreven om aan de vraag uit Leuven trachten te voldoen.

In het Gezellearchief te Brugge dook onlangs een nethandschrift op onder de titel ‘La science flaminguiste’.¹³ Daarin worden inzichten over vergelijkende taalstudie verwoord die nog nauw aansluiten bij standpunten die Gezelle in de eerste nummers van *Loquela* (1881) innam en die verwantschap vertonen met die van Friedrich Max Müller, een linguïst in Oxford met wie Gezelle enkele

11 Voor een situering van Gezelles initiatief in de golf van verwetenschappelijking van de taalkunde na 1870, zie J. van der Horst, ‘De betekenis van Gezelles taalkundige activiteit’, in: P. Couttenier (red.), *Een eeuw Gezelle, 1899-1999. Colloquium, Brugge 19 en 20 november 1999* (Leuven 2000) 27-37.

12 Guido Gezellearchief. URL: www.gezelle.be, nr. 5231.

13 E. Depuydt, ‘La science flaminguiste. Een onbekende tekst van Guido Gezelle voor *Le Muséon*’, *Biekorf. West-Vlaams Archief voor Geschiedenis, Archeologie, Taal- en Volkskunde* 112 (2012), 61-66, aldaar 64.

brieven wisselde. Gezelle weegt de poevere aandacht die in Vlaanderen aan de wetenschappelijke studie van autochtone gesproken taal wordt besteed (met andere woorden, *la science flaminguiste*) af tegen het succes van de contemporaine natuurwetenschap in het spoor van Darwin (ook al wordt die niet met naam genoemd). En verder stelt hij teleurgesteld vast dat vooral buitenlandse geleerden zoals Hoffmann von Fallersleben, Warnkönig, Wolff of Von Düringsfeld e.a. de bronnen van de Vlaamse geschiedenis en cultuur onderzochten, ‘et nous entre temps, nous resterions les bras croisés, contemplant avec dédain et une apathie inexplicables l’ardeur de ceux qui fauchent l’herbe sous nos pieds.’

Dit eerste ontwerp werd niet gepubliceerd. De reden is niet bekend. Misschien werd het nooit opgestuurd. Het kan ook dat het niet voldeed aan

de verwachtingen. Wat er ook van zij, twee jaar later stelt De Harlez de vraag opnieuw. Van eind 1884 dateren enkele brieven – uiteraard in het Frans – aan de Kortrijkse *vicaire* Gezelle waarin hij de Franse vertaling vraagt van een van Gezelles taalkundige artikelen uit *Loquela*. Hij noemt als voorbeeld Gezelles studie over ‘Dam, dem, den’ dat in het novembernummer 1884 verscheen. Veelbetekenend is de manier waarop De Harlez aan zijn medewerker tracht uit te leggen dat een Franse vertaling noodzakelijk is, ‘car ici nous ne comprenons pas toujours parfaitement la langue particulière de la *Loquela*.’¹⁴ Om de afstand te overbruggen vraagt hij ook een artikeltje (enkele pagina’s volstaan) dat hij vooraf wil publiceren om de lezers attent te maken op en een beter idee te geven van het soort linguïstische werk dat de groep rond Gezelle verricht. Voor de internationale wetenschappelijke filologie is Gezelle uiteraard een volstrekt onbekende; zijn naam wordt dan ook verkeerd gespeld (Gezell of Geselle). De Harlez spreekt in zijn brief over ‘le grand monde savant où va Le Muséon’ en die wil hij blijkbaar eerst overtuigen van de ernst van Gezelles Nederlandse filologie. Dat is het bewuste korte artikel ‘Etudes de philologie néerlandaise. Les Flaminguistes’ dat in het januarinummer van het geleerde tijdschrift *Le Muséon* verscheen, bedoeld als aanloop tot enkele te verschijnen studies (cf. de titel: *Etudes ...*), die echter nooit het licht zouden zien.

Afb. 1 Charles de Harlez (1832-1899) door Alfred Duriau, Universiteitsbibliotheek Leuven, Tabularium, PA00026.

Uit een vergelijking van een gecorrigeerd nethandschrift met de gepubliceerde versie van het artikel¹⁵ blijkt dat De Harlez de nodige wijzigingen en aanvullingen aanbracht om Gezelles piloottekst nuttig, aantrekkelijk en leesbaar te maken voor de lezers van *Le Muséon*. In enkele inleidende paragrafen karakteriseert hij de aanhangers van de ‘philologie néerlandaise’ – ‘les Flaminguistes’ – als ‘un groupe de modestes travailleurs (...) qui se sont imposé la tâche d’étudier scientifiquement le flamand’. De Harlez gebruikt ‘flamand’, conform de *usage* in het Frans om Nederlands en Nederlandstalig zo aan te duiden. Verder situeert hij die onderzoekers binnen de internationale taalwetenschap:

Les *Flaminguistes* entendent être, par rapport au flamand, ce que sont les *Orientalistes*, les *Américanistes*, les *Germanistes* et les *Linguistes* quelconques, par rapport à d’autres langues ou d’autres produits de la civilisation.

In de bijgevoegde slotparagraaf verduidelijkt hij dat nog:

Aussi les flaminguistes et spécialement les écrivains de la *Loquela* se sont-ils donné la mission de se répandre parmi le peuple, de l’écouter, de recueillir sur les lèvres de l’ouvrier comme du bourgeois, les mots inconnus ou restés dans l’oubli, de les réunir, les étudier, d’en rechercher l’origine, les développements et transformations et de composer par lambeaux un Wortschatz qui puisse rendre des services à la science des langues comme à celles de l’homme.

Hier is duidelijk de wetenschapper De Harlez aan het woord die Gezelles ‘besccheiden’ werk in een breder internationaal verband tot zijn recht tracht te doen komen. In een voetnoot wijst hij overigens, aan de hand van enkele voorbeelden van verwantschap tussen het ‘Vlaams’ en het Perzisch, op het nut van de studie van het ‘Vlaams’ voor de Indo-Europese linguïstiek.

De Harlez rolt zowat het wereldwijde tapijt uit voor Gezelle en de zogenaamde *Flaminguistes*. Gezelle van zijn kant, grijpt blijkbaar zijn kans om nog eens vastberaden en onverstoorbaar zijn onversneden nationaal en religieus geïnspireerde Vlaamse taalstudie te presenteren waarbij hij geen taalpolitieke uitspraken schuwt. Hij begint met een in het nationale vertoog typische bevestiging van het eigen territorium, de eigen doelstelling en de specifieke praktijk tegenover die van de ideologisch en talig andere, i.c. de Nederlandse of Hollandse:

Ce mouvement flamand, purement scientifique cette fois, est né dans la West-Flandre, et y reste principalement concentré, car en Néerlande, l’étude scientifique de l’idiome national ne semble plus être en faveur comme au temps des *Taalkundige bijdragen*, dont la dernière livraison a paru en 1879. Ceci n’a d’ailleurs rien d’étonnant.

Gezelle gaat op dat elan verder om het normatieve karakter van het Nederlands in Nederland te benadrukken, in tegenstelling tot de natuurlijke taalontwikkeling en -toestand in Vlaanderen waar de volkstaal nog intact is gebleven:

15 Boets, ‘Gezelle, de “Flaminguist”’, 177-184.

Tandis que, chez nos voisins du Nord, la langue descend d'en haut vers le peuple, refoulant l'idiome spontané et s'imposant officiellement à tous, en Flandre, et surtout en West-Flandre, la langue du peuple restée pure et vivace comme au temps de Maerlant, prétend ne pas se laisser refouler ni déplacer par une invasion linguistique quelconque.

Gezelle knoopt daar volgende taalsociologische beschouwing aan vast:

L'habitant des Flandres parle le flamand de ses Pères là où il lui convient de le parler, mais, quand son idiome natif ne lui suffit plus, dans ses rapports avec la société, il ne s'adresse nullement à un flamand de commande, à un néerlandais de haut parage, comme ses frères de Hollande; non, il parle tout simplement le français. Autrefois, et dans le même cas, il aurait parlé le latin, l'italien, l'espagnol.

Cette existence, en Flandre, de deux idiomes aussi disparates que le français et le flamand, loin d'être nuisible à la conversation de celui-ci, lui est, au contraire favorable.

Volgens Gezelle wordt in Nederland de volkstaal op jammerlijke wijze geminacht en uit het hele sociale leven verbannen, en dat allemaal ten voordele van een academisch en officieel Nederlands. Opnieuw plaatst hij de situatie in Vlaanderen daarmee in scherp contrast, wat hem tot volgende taalpolitieke uitspraak brengt:

En Flandre une langue officielle flamande, une langue à l'instar du néerlandais, qu'il est convenu d'appeler *het fatsoenlijke Hollandsch*, ne se parle pas et ne s'y parlera jamais.

Les Flaminguistes betreuren volgens Gezelle die situatie niet, integendeel: ze vinden er uitgerekend een bevoorrecht studieobject in. In het vervolg van het artikel haalt hij enkele voorbeelden aan en put daarvoor uit de al verschenen nummers van *Loquela*. Het gaat vooral om enkele voorbeelden van vergelijken-de en etymologische studie van het vocabularium, waarbij ook volkskundige en mythologische kennis wordt aangewend: Meiavond (de avond vóór 1 mei) en de volksnamen voor maanden (Wiedmaand, Hooimaand, Oestmaand, Bamesse, Sporkel etc.). Hij eindigt met de betekenis van de titel van het tijdschrift *Loquela* te verklaren (*Loquela tua manifestum te facit*, naar Matth. 26, 73):

La nationalité, la civilisation, la vie, les idées, les traditions, en un mot, l'homme tout entier se reflète et se peint dans son langage.

Het zijn bekende zaken. Het zijn de bouwstenen van Gezelles nationaal, romantisch en religieus gelegitimeerde opvatting over taal die ook als motivatie en argument heeft gefungeerd voor zijn levenslange studie van zijn moedertaal en die ook een fundament vormt voor zijn poëtica.¹⁶ Gezelle motiveerde daarmee, veel meer dan hij dat zelf heeft beseft of wilde toegeven, ook taalpolitieke

¹⁶ Zie onze samenvatting in W. van den Berg en P. Couttenier, *Alles is taal geworden. Geschiedenis van de Nederlandse literatuur 1800-1900* (Amsterdam 2009) 390-396 en 639-650.

*Afb. 2 Guido Gezelle
ca. 1894, Guido Gezelle-
archief, nr. 8915 F.*

uitspraken die belangrijke repercussies hebben gehad op de taalontwikkeling in Vlaanderen en West-Vlaanderen in het bijzonder.¹⁷ Met een mengeling van wetenschappelijke, ideologische en taalfilosofische argumenten verdedigde hij het Vlaams tegen het Hollands, om nu maar even kort door de bocht te gaan. Dat heeft zo zijn gevolgen gehad, vooral op de onvoltooide ontwikkeling van een Nederlandse standaardtaal in Vlaanderen.

De legitimiteit van het Frans

Daarbij is het wel opmerkelijk dat Gezelle in deze verdedigende argumentatie, waarbij uiteraard zowel objectieve als subjectieve elementen worden gehanteerd, het taalsociologische argument gebruikt dat Vlamingen anno 1885 voor hun contacten met de maatschappij en het optreden in de openbaarheid beter af waren met het Frans dan met het Nederlands. Ongewild wijst hij daarmee op een realiteit die tegendraads was en *'le non-dit'* in het toenmalige discours van de Vlaamse Beweging. In dat nationaal discours domineerde een anti-Franse

¹⁷ L. Wils, 'Gezelle in de Vlaamse natievorming', in: P. Couttenier (red.), *Een eeuw Gezelle, 1899-1999. Colloquium, Brugge 19 en 20 november 1999* (Leuven 2000) 83-100.

houding. Dat Gezelle, een boegbeeld van de Vlaamse Beweging, in het openbaar verkondigde, en dan nog in een Leuvens Franstalig tijdschrift (!), dat het voor de gemiddelde Vlaming voordelig was dat hij in privé-kring Vlaams sprak en voor zijn hogere sociale contacten moeiteloos op het Frans kon overschakelen, was een Vlaamse vloek. Hij beweerde immers dat de 'cohabitatie' van Vlaams en Frans zeer gunstig werkte: waar de Vlaming met zijn moedertaal tekortschoot, kon hij zonder hinder overschakelen naar het Frans. Een andere lingua franca was er in diezelfde redeneerwijze voor de Vlaming niet: een Vlaamse standaardtaal bestond niet en het bestaande algemene Nederlands was voor de Vlaming niet geschikt. Voor maatschappelijke contacten en in de intellectuele gemeenschap vindt Gezelle blijkbaar het gebruik van het Frans volledig legitiem. Dat hij daarvoor het Frans dan nog eens boven het 'fatsoenlijk Nederlands' (Standaardnederlands) verkiest, was echt een vloek in de kerk. De wat onderkoelde, vanzelfsprekende toon waarmee hij dat poneert – 'il parle tout simplement le français' – moet als uitdagend zijn overgekomen. Voor Gezelle was dat slechts een argument in zijn betoog tegen de Nederlandse standaardtaal, maar flaminganten moesten nu eenmaal volhouden dat hun eigenheid afhing van een anti-Franse opstelling.

Nu was het niet de eerste en enige keer dat Gezelle dat tegendraadse argument gebruikte. Zo publiceerde hij in augustus 1881 onder het veelzeggende pseudoniem Loquela in een plaatselijke krant, *De Gazette van Kortrijk*, een bespreking van een stadsgeschiedenis door Dr. Rembry-Barth, *Histoire de la ville de Menin*. Hierin gebruikte hij dezelfde argumentatie en opnieuw was die subjectief gemotiveerd: in feite was het Gezelle te doen om een aanval op te zetten tegen een recente stadsgeschiedenis van Kortrijk door Frans de Potter,¹⁸ die in de ogen van Gezelle in een verfoeilijk 'nederduitsch officieel schier-hollandsch' was opgesteld en daarom juist door niemand werd gelezen: 'de geleerden niet, omdat ze in 't fransch niet geschreven en is, en het volk niet, omdat het volk zulk geen vlaamsch en verstaat.' Als tegenvoorbeeld gebruikt Gezelle in zijn betoog de *Histoire de Menin* van Rembry-Barth,¹⁹ 'een fransche historie, hoore ik zeggen.' Ditmaal enigszins uitdagend en duidelijk bedoeld om De Potter te jennen, voegt hij eraan toe: 'Zoo veel beter, is mijn antwoorde: Nu kan geheel de wereld lezen en te weten komen wat er van de meenensche Vlamingen is en van de Vlamingen in het algemeen.'²⁰ Nogmaals, het zijn subjectieve argumenten in het particuliere betoog, maar ze werpen niet alleen een verrassend licht op de positie en de prestige van het Frans als cultuurtaal en voertaal voor wetenschappelijk verkeer, ze reveleren ook ongewild de ambivalente situatie van Vlaamse intellectuelen in het laatste kwart van de negentiende eeuw. Ze waren aangewezen op het Frans zodra ze wilden deelnemen aan het internationaal intellectueel debat, een taal die nochtans in het Vlaamse

18 F. Potter, De, *Geschiedenis der stad Kortrijk* (Gent 1873-1876).

19 A. Rembry-Barth, *Histoire de la ville de Menin, d'après les documents authentiques* (Brugge 1881).

20 J. Boets, *Gezelles Leermaren. Journalistiek werk uit 1881* (Antwerpen/Amsterdam 1975) 70.

standaardbetoog werd gedeprecieerd. De optie voor het Nederlands hield het risico in dat ze in dat debat onvoldoende werden gehoord.

En wat verder de weerklank van het *Muséon*-artikel betreft: het is niet bekend wat de indruk is geweest die Gezelles piloottekst op 'le grand monde savant' heeft gemaakt. In ieder geval is het niet tot de aangekondigde publicatie van enkele artikels over Nederlandse filologie uit *Loquela* gekomen. Het is best mogelijk dat Gezelle zelf afzag van de verdere publicatie van enkele studies. Voor zover er openlijk werd gereageerd op het eerste artikel, waren de reacties gemengd. In een brief noemt zijn confrater en vertrouweling Ernest Rembry het artikel 'curieux et savant', maar in januari 1886 zou Eugene Van Oye aan zijn oud-meester nog melden dat hij eertijds met spijt het artikel in *Le Muséon* gelezen had en hij vroeg zich daarbij af: 'Gaat gij – rechtuit gesproken – gaat gij niet een beetje te verre?? ...'.²¹ Kompanen van Gezelle uit het kamp van de zogenaamde 'philologie néerlandaise' trachtten Gezelles optreden in *Le Muséon* te relativiseren en zijn verantwoordelijkheid te minimaliseren. Zo schrijft Lodewijk De Bo op 13 maart 1885 in een brief aan Pieter Baes: 'Dat Mr. Gezelle in de fra[anse] Revue van Leuven schrijft, dat is op het aandringen van den directeur [De Harlez] die een Waal is nochtans'.²² Vergoelijking, kritiek of zelfcensuur, het zijn tegenstrijdige reacties die alleen maar de gemelde ambivalenties kunnen bevestigen.

In Vlaamse intellectuele kringen kwam het niet eens tot een openbaar debat, laat staan een polemiek. Dat lag nochtans in de lijn van de verwachtingen, gelet op het controversiële karakter van Gezelles uitspraken. Slechts enkele insiders hebben van Gezelles Franstalige artikel kennis genomen. Dit bevestigt het idee dat er anno 1885 in de wereld van kennis en wetenschap in Vlaams-België twee circuits opereerden waartussen weinig interferentie was: enerzijds het domein waarbinnen de autochtone taal voertaal was voor het intellectuele verkeer en anderzijds de wereld van de internationaal georiënteerde wetenschappen in België – Verriest sprak in zijn brief van 1882 niet voor niets over 'het vreemd geleerd volk' – waarin het Frans als vanzelfsprekende lingua franca werd gehanteerd. Tussen beide was er een kloof die het ontstaan en de receptie van een wetenschappelijke tekst van Gezelle uit 1885 op heel concrete en wat navrante wijze duidelijk maakt.

Piet Couttenier (1947) is emeritus hoogleraar Moderne Nederlandse Letterkunde aan de Universiteit Antwerpen en de KU Leuven. Hij publiceert vooral op het domein van de Nederlandse literatuur van de negentiende eeuw. Hij schreef in 2009 (samen met Willem van den Berg) Alles is taal geworden, het vijfde deel van de Geschiedenis van de Nederlandse literatuur, een project van de Nederlandse Taalunie.

Correspondentieadres: piet.couttenier@ua.ac.be; piet.couttenier@arts.kuleuven.be.

²¹ G. Gezelle, *Brieven van, aan en over Gezelle. I. Briefwisseling Gezelle-Van Oye* (ed. F. Baur en R. Verdeyen). *Jubileumuitgave van Guido Gezelle's volledige werken* [17] (Brussel/Antwerpen 1937) 200.

²² Stadsbibliotheek Kortrijk, *Biographies de la Flandre Occidentale*, 67.